

10-10-2019

THE SOCIAL AND MORAL VIEWS OF MICHELLE ECKEM DE MONTEN

Dildor Esonaliyeva Normatova
Associate Professor of Fergana State University

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Normatova, Dildor Esonaliyeva (2019) "THE SOCIAL AND MORAL VIEWS OF MICHELLE ECKEM DE MONTEN," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 10 , Article 34.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss10/34>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

THE SOCIAL AND MORAL VIEWS OF MICHELLE ECKEM DE MONTEN

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

МИШЕЛЬ ЭЙКЕМ ДЕ МОНТЕННИНГ ИЖТИМОЙИ-АХЛОҚИЙ ҚАРАШЛАРИ

Дилдор Норматова Эсоналиевна
Фарғона Давлат Университети доценти

Аннотация: Мақолада франциялик мутафаккир Мишель Эйкем де Монтеннинг ижтимоий-ахлоқий қарашлари таҳлил қилинган. У яратган асарлар француз маънавий-маданиятига таъсири, шунингдек, мутафаккирнинг ўз даврининг файласуфлари тўғрисидаги фикр-мулоҳазалари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: ижтимоий-ахлоқий, маънавий-маданий, диний-догматик, мутафаккир, турмуш тарзи, умуммаданий гоёлар, аристотелизм, платонизм

СОЦИАЛЬНЫЕ И МОРАЛЬНЫЕ ВЗГЛЯДЫ МИШЕЛЬ ЭКЕМ ДЕ МОНТЕН

Дилдор Норматова Эсоналиевна
доцент Ферганского государственного университета

Аннотация: В статье анализированы социально-нравственные взгляды французского мыслителя Мишеля Эйкема де Монтена, также раскрыты мысли французского писателя про философов своего времени.

Ключевые слова: социально-нравственные, духовно просветительские, религиозно-догматичное, мыслитель, образ жизни, общекультурные идеи, аристотелизм, платонизм.

THE SOCIAL AND MORAL VIEWS OF MICHELLE ECKEM DE MONTEN

Dildor Normatova Esonalievna
Associate Professor of Fergana State University

Abstract: The article analyzes the socio-moral views of the French thinker Michel Eyckem de Montaigne, and also reveals the thoughts of the French writer about the philosophers of his time.

Keywords: socio-moral, spiritual enlightenment, religious-dogmatic, thinker, lifestyle, general cultural ideas, Aristotelianism, Platonism

Мишель Эйкем де Монтень 1533 йилнинг 28 февralида Франциянинг Монтень қалъасида туғилди. У XVI аср охирида мантия дворянлигига мансуб савдогарлар сулоласидан эди. Монтень узоқ йиллар давомида Бордода парламент маслаҳатчиси лавозимида фаолият кўрсатди. Ушбу лавозимда ишлаб юрган чоғларида мамлакат ижтимоий ҳаётини кузатиш ва Париждаги француз қиролларининг турмуш тарзи билан яқинроқ танишиш имконига эга бўлди. Шунингдек, Монтень кўшни Германия, Италия ва Швейцарияга ҳам ташриф буюриб, бу юртларнинг маданияти билан танишди. XVI аср 80 йилларининг бошларига келиб, Мишель де Монтень қирол фармони билан Бордо мэри этиб тайинланди. Францияда католиклар ва гугенотлар ўртасида фуқаролар уруши авж олиб кетган бир шароитда Бордо мэри диний-догматик баҳслардан йироқ бўлган ва фақат мамлакат фаровонлиги, тинчлиги учун курашаётган сиёсатдонлар тарафдори бўлди. Шунинг учун ҳам у Франция узоқ кутган тинчликни таъминлашга бел боғлаган Генрих IVнинг тахтга ўтиришини астойдил қўллаб-қувватлади. Мутафаккирнинг Генрих IV билан

дўстлиги узоқ давом этди. Мишель де Монтень 1592 йилнинг 13 сентябрида Монтень қалъасида ҳаётдан кўз юмди.

Мишель Монтеннинг ёзувчи ва мутафаккир сифатидаги ҳаётининг мазмунини машҳур шоҳ асари “Эсселар” ташкил этади. Ёшлигидан лотин тилини мукаммал эгаллаганига қарамасдан, мутафаккир уни француз тилида ёзди, чунки ҳаётга яқинроқ бўлишнинг бундан бошқа қулайроқ усули йўқ эди. Ушбу асарнинг нашр этилиши француз маънавий-маданий ҳаётида ўзига хос бир воқеа бўлди. “Эсселар” илк бор 1580 йилда нашр этилди. Муаллиф ўз китоби устида муттасил ишлагани учун унинг ҳаётлиги чоғида асар яна уч марта - 1582 йилда Бордода, 1587 ва 1588 йилларда Парижда қайта чоп қилинди. Асар сўнгги марта уч жилда ва жиддий ўзгартиришлар билан нашр этилганига қарамасдан, Монтень уни яна қайта ишлаб чиқди. Муаллиф ўз қўли билан тузатишлар киритган 1588 йилги нашр нусхаларидан бири ҳанузгача сақланиб қолган.

Монтень ўлиmidан кейин илк бор нашр этилган нусхаларда муаллиф киритган ўзгартиришлар инобатга олинмаган. Масалан, 1593 йилда Лионда чоп этилган нусхада муаллифнинг сўнгги таҳрири мутлақо эътибордан четда қолдирилган. Парижда 1595 йилда нашр қилинган нусхада эса ушбу ўзгартиришлар қисман эътиборга олинган. Орадан бир оз вақт ўтиб, 1670 йилда Людовик XIV томонидан китобни нашр этишнинг таъқиқланиши, 1676 йилда асарнинг “Таъқиқ этилган китоблар индексига” киритилиши эса уни тўлиқ ҳолатда чоп қилиш имконини бермади. 1912 йилга келибгина “Эсселар”нинг тўлиқ нусхаси нашрдан чиқди.

Мишель де Монтеннинг “Эсселар” и ўша даврдаги қуруқ сафсата билан тўлиб-тошган ёки мавҳум фалсафий мулоҳазалардан иборат бўлган асарлардан тубдан фарқ қиларди. Ўз “Мен” ининг асл моҳиятига бўлган қизиқиш, кишиларнинг юриш-туришлари, турмуш тарзлари хусусидаги мушоҳада асарнинг ҳаётийлигини янада оширди. Кейинчалик машҳур мутафаккир Вольтер Монтенни “фикр-мулоҳазалари тарқоқ, лекин энг донишманд файласуф”, - деб атади.

Назарий беназирлик даъвосини қилган расмий схоластик фалсафадан фарқли ўлароқ китобда бир қатор фалсафий ва умуммаданий ғоялар ва сюжетлар баён этилади. Чунончи, Монтень анъанавий фалсафа замона талабларига жавоб бермай қўйди, деб ҳисобларди. Схоластика “иборабозлиги ёлғон билимдонликдан ўзга нарса эмас, чунки сўзлар фикрларга бўйсунуши ҳамда унинг изидан бориши лозим, бунинг тескариси бўлиши керак эмас”. [1] Турмуш ташвишларини тадқиқ этишда мутафаккир аристотелизмга ҳам, платонизмга ҳам таянмайди.

Мутафаккир ўз гуманистик ғояларини баён этишда скептикларнинг мулоҳазаларига мурожаат этади. Монтень уларнинг инсон билимларининг ҳаққонийлиги ҳақидаги мулоҳазаларини давом эттирар экан, ҳиссий билишнинг ноаниқлиги ва нисбийлигини кўрсатиб ўтади. У ўз-ўзига “Мен аслида нимани биламан?” - деб савол беради ва бу саволни ўзининг асосий шиорига айлантиради. “Билимсизликдан фориғ бўлиш учун,- деб ёзади у,- уни тан олиш керак... Ҳар қандай фалсафанинг ибтидосини ҳайрат, ривожини тадқиқот, интиҳосини билимсизлик ташкил этади.” [2]

Монтеннинг ушбу мулоҳазасини гносеологик пессимизмга йўймаслик керак. Аслида мутафаккирнинг бу скептик гаплари ўз фалсафий қоидаларини мутлақ ҳақиқат деб айюҳаннос солган теологик догматизм ва схоластик авторитаризмга қарши қаратилган эди. Муаллиф теологик догматизм даъволарини танқид қилиш билан кифояланмасдан, унинг юзлаб мутафаккирларга қарши олиб борган фанатик курашини ҳам қоралайди. “Одамларни фикрлари учун тириклайин ёқиб юбориш,- деб киноя қилади у,- уларнинг нархини ошириш билан баробардир”. [3]

Монтеннинг танқидий-натуралистик фалсафаси ижтимоий-ахлоқий характерга эга эканлиги билан ажралиб туради. Унинг эътироф этишича, инсон ҳаётдан лаззат олишни, яшашни ўрганмоғи лозим. “Ҳаёт ўз моҳиятига кўра на эзгулик, на ёвузликдан иборат, у ҳам эзгулик, ҳам ёвузликнинг маконидир”. [4] Модомики, шундай экан, инсон ҳаётининг қандай бўлиши, унинг сермазмун ёки маъносиз кечиши инсоннинг ўзига боғлиқ.

Монтеннинг таъкидлашича, ҳар бир киши бошқалардан ўзининг хислатлари ва фазилатлари билан ажралиб туради. Инсоннинг ўзига хос хислатлари, фазилатлари бутун умри давомида ўзгариб туради. Бирок, бундай ўзгаришлардан қатъий назар инсоннинг бутун умри давомида қатъий риоя қиладиган ахлоқий қоидалар борлиги сир эмас. Инсоннинг хатти-ҳаракати ана ўша ахлоқий қоидаларга буйсундирилмоғи шарт. Кўриниб турибдики, буюк мутафаккирнинг скептицизми рационализм билан қўшилиб кетади.

Монтень ўлимдан кейин мукофотларга сазовор бўлиш илинжида дарвишона ҳаёт кечирувчи кишиларни қаттиқ танқид қилади. Унинг фикрига кўра, ўлим ҳаёт каби борлиқнинг ўткинчи ҳолатларидан биридир. Шундай экан, инсонга бир марта бериладиган имкониятдан у самарали фойдалана билиши, ақл ҳукмига бўйсуниб яшашни ўрганиши лозим. Инсон ҳаётдан хузур-ҳаловат олишни, бахт-саодатга эришишни билмоғи керак.

Монтеннинг энг ажабланарли ва илм аҳли эътиборини тортадиган фикр-мулоҳазаларидан бири оддий мактаб-мадраса кўрмаган кишининг айрим ҳолларда расмий-схоластик билим соҳибларидан донороқ бўлиши ҳақидаги ғоядир. “Менга одатда расмий файласуфлар одоби ва нутқи эмас, оддий деҳқонларнинг одоби ва нутқи чинакам фалсафа сарчашмалари бўлиб туюлади”, - деб ёзади у. [5] Чунки оддий кишилар соғлом фикрлайдилар ва схоластика тарафдорларидан фарқли ўлароқ ҳаётдан узилиб қолмаган хулосаларга келадилар.

Мишель Монтеннинг шоҳ асари “Эсселар” ўз замонасининг фалсафий тафаккури тараққиётига кучли таъсир ўтказди. Шунинг учун бўлса керак, Монтень ўлимидан кейинги 50 йил ичида асар йигирма марта қайта-қайта нашр қилинди, инглиз тилига ўтирилди. Бунинг оқибати ўлароқ Бэкон, Шекспир, Декарт, Руссо каби буюк мутафаккирлар асарда илгари сурилган ғоялардан баҳраманд бўлдилар.

Монтень қарашларини нотўғри талқин қилувчилар ҳам анчагина бўлганлигини эътибордан четда қолдирмаслигимиз лозим. Хусусан, Г.Янсеннинг “Монтень - фидеист” (1930), М.Ситалёнинг “Асл Монтень – теолог ва солдат” (1937), К.Склафернинг “Монтеннинг художўй жони” (1951), шунингдек, Ж.Каптен (1921), М.Дреано (1936,1952), Г.Трюк (1945), Г.Фридрих (1949), Ж.Шевалье (1956) асарларида

мутафаккир сиёсий реакционер ва сиёсий консерватизм тарафдори сифатида тасвирланади. Аслида, Мишель Монтень асарида асосий эътибор схоластик догматизм танқидига қаратилган. Ана шундай маънода муаллиф ўзига хос фалсафий доктрина (бир оз тизимлашмаган бўлсада) яратдики, ушбу назарий тизим Ренессанс даври тафаккури оламида ўз ўрни ва аҳамиятига эга бўлди.

Хуллас, Мишель Монтень ҳар бир киши ҳаётда маълум ахлоқий қоидаларга амал қилиши, табиат билан узвий алоқадорликда яшаши, ақл-заковат ҳукмига бўйсунуши зарур эканлигини таъкидлайди.

References:

1. Monten M. Opiti. V 3 kn. - M. , 1979, t.1, 160-bet.
2. Monten M. Opiti. V 3 kn. - M., 1990, t.2, 473-bet.
3. Monten M. Opiti. V 3 kn. - M., 1979, t.1, 236-bet
4. Monten M. Opiti. V 3 kn. - M., 1990, t.1, 88-bet.
5. Monten M. Opiti. V 3 kn. - M., 1990, t.1, 590-bet.